

Totalförsvarsplikt och samhällstjänst

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet motioner om totalförsvarsplikt och samhällstjänst från allmänna motionstiden hösten 2005.

Utskottet har tidigare tagit ställning till frågan om *könsneutral totalförsvarsplikt*. Utskottet finner liksom tidigare att skälen mot en sådan ordning väger tyngre än fördelarna.

Utskottet understryker att utgångspunkten för uttagning och inskrivning till totalförsvarsplikt är den som följer av en tillämpning av *lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt*, nämligen att det är de i varje befattningsgrupp som är *bäst lämpade* som skall skrivas in för tjänstgöring.

Viljan att genomföra internationell fredsfrämjande verksamhet bör enligt utskottet vara ett av flera viktiga förhållanden som tillmäts betydelse vid mönstringen.

Utskottet anser att totalförsvarsplikten är grunden för personalförsörjningen. Den bör alltså inte ersättas med ett *yrkesförsvär*.

När det gäller motionsyrkanden om *samhällstjänst* föreslår utskottet med hänvisning till lagen om totalförsvarsplikt att dessa avslås.

Utskottet pekar på att det är viktigt att totalförsvarsplikten är omgärdad av sådana bestämmelser att personalförsörjningen fungerar även i en försämring av omvärldsläget. Därför bör inte några ändringar av *straffbestämmelserna i lagen om totalförsvarsplikt* ske nu.

Utskottet utgår från att det görs fortsatta ansträngningar för att *ungdomar med invandrarbakgrund* ges samma förutsättningar att skrivas in till värnplikt som ungdomar med svensk bakgrund.

Utskottet *avstyrker* samtliga motionsförslag.

I betänkandet finns två *reservationer* och ett *särskilt yttrande*.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	5
Ärendet och dess beredning	5
Bakgrund	5
Utskottets överväganden	6
Kvinnlig plikt	6
Motionsförslag	6
Utskottets ställningstagande	7
Tjänstgöring utomlands	8
Motionsförslag	8
Utskottets ställningstagande	9
Yrkesförsvar	9
Motionsförslag	10
Utskottets ställningstagande	10
Samhällstjänst m.m.	10
Motionsförslag	10
Utskottets ställningstagande	14
Värnpliktsvägran	15
Motionsförslag	15
Utskottets ställningstagande	15
Mönstring av ungdomar med invandrabakgrund	16
Motionsförslag	16
Utskottets ställningstagande	16
Reservationer	18
1. Kvinnlig plikt, punkt 1 (v)	18
2. Tjänstgöring utomlands, punkt 2 (m, fp, kd, c)	19
Särskilt yttrande	20
Värnpliktsvägran, punkt 5 (fp)	20
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	21
Motioner från allmänna motionstiden hösten 2005	21

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Kvinnlig plikt

Riksdagen avslår motionerna

2005/06:Fö213 av Anders Bengtsson och Hillevi Larsson (båda s) och

2005/06:Fö245 av Berit Jóhannesson m.fl. (v) yrkande 1.

Reservation 1 (v)

2. Tjänstgöring utomlands

Riksdagen avslår motion

2005/06:Fö218 av Eskil Erlandsson m.fl. (c, m, fp, kd) yrkande 8.

Reservation 2 (m, fp, kd, c)

3. Yrkesförsvaret

Riksdagen avslår motion

2005/06:Fö211 av Marietta de Pourbaix-Lundin (m).

4. Samhällstjänst m.m.

Riksdagen avslår motionerna

2005/06:Fö226 av Lennart Beijer och Gunilla Wahlén (båda v),

2005/06:Fö235 av Birgitta Carlsson och Margareta Andersson (båda c),

2005/06:Fö239 av Tuve Skånberg och Mikael Oscarsson (båda kd),

2005/06:Fö243 av Annelie Enochson (kd) och

2005/06:Fö251 av Johnny Gylling (kd).

5. Värnpliktsvägran

Riksdagen avslår motion

2005/06:Fö253 av Tasso Stafilidis (v).

6. Mönstring av ungdomar med invandrarbakgrund

Riksdagen avslår motion

2005/06:Sf336 av Lars Ohly m.fl. (v) yrkande 54.

Stockholm den 21 mars 2006

På försvarsutskottets vägnar

Eskil Erlandsson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Eskil Erlandsson (c), Tone Tingsgård (s), Ola Sundell (m), Allan Widman (fp), Erling Wälivaara (kd), Berit Jóhannesson (v), Britt-Marie Lindkvist (s), Rolf Gunnarsson (m), Åsa Lindestam (s), Heli Berg (fp), Peter Jonsson (s), Karin Enström (m), Marie Nordén (s), Christer Skoog (s), Rune Berglund (s), Mikael Johansson (mp) och Britta Rådström (s).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Utskottet behandlar i detta betänkande motioner om totalförsvarsplikt och samhällstjänst från allmänna motionstiden hösten 2005.

Bakgrund

I *försvarsutskottets betänkande 2004/05:FöU4 Sveriges försvarspolitik 2005–2007* ansåg utskottet att grunden för personalförsörjningen även i fortsättningen skulle vara *totalförsvarsplikten*. Totalförsvarsplikten utgör nämligen enligt utskottet en viktig förutsättning för att Försvarsmakten skall kunna lösa sina åtaganden. Totalförsvarsplikten är därmed viktig för vår förmåga att i framtiden kunna möta väpnade angrepp. Utskottet framhöll att pliktssystemets främsta fördel är att det gör det möjligt att till Försvarsmakten rekrytera, utbilda och förbandsplacera kompetent personal med olika bakgrund, stor kunskapsbredd och stor allmän erfarenhet. Utskottet menade vidare att totalförsvarsplikten också har betydelse för försvarets förankring i samhället. Mönstrings- och rekryteringsförfarandet borde enligt utskottet så långt det är möjligt baseras på frivillighet.

Utskottets överväganden

Kvinnlig plikt

Utskottets förslag i korthet

Utskottet har tidigare tagit ställning till frågan om en könsneutral totalförsvarsplikt. Utskottet finner liksom tidigare att skälen mot en sådan ordning väger tyngre än fördelarna.

Motionerna avstyrks därför av utskottet.

Jämför reservation 1 (v).

Motionsförslag

Berit Jóhannesson m.fl. understryker i *kommittémotion 2005/06:Fö245 (v)* att kvinnorna behövs inom Försvarsmakten. Man kan inte utesluta halva befolkningen om man menar allvar med folkförankring och därmed trovärdighet.

För att på allvar göra Försvarsmakten jämställd är en viktig åtgärd att *utöka totalförsvarsplikten till att även gälla kvinnor*. Kvinnor kan i dag göra sin plikt på frivillig väg.

I dag är mindre än 5 % av officerarna kvinnor och mindre än 10 % av de värnpliktiga kvinnorna. Det skulle med dagens utveckling ta åtskilliga tiotals år att få en numerärt jämställd Försvarsmakt om dagens regler och rutiner skulle gälla. En könsneutral mönstring och pliktutbildning skulle medföra en väsentligt bredare rekryteringsbas, ge en jämnare könsfördelning och leda till kvalitetsförbättringar inom Försvarsmakten.

Att avstå från att införa en könsneutral plikt kan i förlängningen i stället få minskad effektivitet, rekryteringsproblem och legitimitetsproblem som resultat. Man skulle också bryta en gammal norm och få en bättre rekryteringsmöjlighet av kvinnor för de framtida officersutbildningarna. Ingen ifrågasätter i dag kvinnors kompetens eller behovet av kvinnor inom Försvarsmakten. I stället kan man konstatera att alla vill uppnå en jämn könsfördelning. Men det finns ett motstånd mot att införa en könsneutral plikt.

I ett omstrukturerat försvar med större internationellt engagemang blir det än viktigare att ta ut rätt person till rätt plats. Med en bredare bas av både kvinnor och män kommer det att bli lättare att få rätt kompetens på rätt plats även i en situation med lågt uttag som i dagens läge.

I dagens mönstring och uttag väger motivationen allt tyngre. De argument som framförts om legitimitetsproblem faller därmed. Därför är det ett rätt och riktigt steg att förändra totalförsvarsplikten till en *könsneutral plikt*. Detta vill motionärerna ge regeringen till känna (*yrkande 1*).

Anders Bengtsson och Hillevi Larsson menar i *motion 2005/06:Fö213 (s)* att det förhållandet att värnplikten endast omfattar män är en kvarleva från en tid när förmåga att genomföra militär grundutbildning i mångt och mycket baserades på muskelstyrka. Det var länge ett argument att ”tjejer” inte gjorde värnplikten på grund av den fysiska kapaciteten. I dag är förhållandena annorlunda då den fysiska kapaciteten på många håll fått stiga åt sidan för tekniskt kunnande och goda ledaregenskaper. Dessutom är skillnaderna, även fysiskt, mellan individerna större än skillnaderna mellan könen. Därför finns det inte några trovärdiga argument för att kvinnor inte skall omfattas av värnplikten. Vi måste nu inom försvaret, liksom i övriga samhället, likställa mäns och kvinnors villkor för en ökad jämställdhet.

Försvaret måste byggas i nära relation med det övriga samhället. Den civilmilitära samverkan måste stärkas, och försvaret får aldrig bli en isolerad verksamhet.

Ur det perspektivet är det orimligt att halva befolkningen inte ens kallas till mönstring. ”Tjejerna” behövs för att försvaret skall få ett så kompetent rekryteringsunderlag som möjligt. Först när värnplikten omfattar samtliga svenska kvinnor och män kan försvaret få en möjlighet att ta till vara den sammantagna kompetens som finns i samhället och som krävs för att kunna hantera de moderna, avancerade system, analyser och processer som det militära försvaret i dag använder sig av. Om även kvinnor tas in fördubblas urvalet, och det blir lättare att få rätt person på rätt plats. Detta är särskilt angeläget nu när försvaret genomgår förändringar och antalet anställda blir färre. Då är det ju extra viktigt att de tjänster som finns kvar går till de mest lämpade. På 2000-talet finns det inte längre plats för diskriminering, utan alla skall vara lika under lagen.

Motionärerna föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att *värnplikten bör utvidgas* till att även *omfatta kvinnor*.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har vid olika tillfällen behandlat frågan om *könsneutral totalförsvarsplikt*. Utskottet har därvid framhållit betydelsen av att fler kvinnor genomför militär grundutbildning. Utskottet har understrukt att detta leder till kvalitetsförbättringar i försvaret. I försvarsutskottets betänkande 2004/05: FöU4 Sveriges försvarspolitik 2005–2007 framhöll utskottet att de överväganden som har skett sedan riksdagen förut behandlade frågan emellertid visar på problem och nackdelar med att införa en könsneutral totalförsvarsplikt. Framför allt finns det juridiska implikationer som regeringen noggrant redogör för i proposition 2004/05:5 Vårt framtida försvar. Totalförsvarsplikten innebär en begränsning av den grundlagsfästa rättigheten till rörelsefrihet. Att ytterligare begränsa denna rörelsefrihet genom att införa allmän mönstringsplikt som inte är kopplad till tjänstgöringsplikt för kvinnor anser regeringen vara oförenligt med grundlagens krav. Vidare skulle enligt regeringens mening en utökning med könsneutral plikt leda

till legitimitetsproblem eftersom antalet totalförsvarspliktiga som tas ut i en årsklass är begränsat och kommer att minska ytterligare. En tredje negativ faktor är kostnadskonsekvenserna. En allmän mönstringsplikt skulle leda till en årlig kostnadsökning på ca 125 miljoner kronor.

Utskottet ansåg vidare för sin del i betänkande 2004/05:FöU4 att skälen mot att införa könsneutral totalförsvarsplikt eller kvinnlig mönstringsplikt väger tyngre än skälen för en sådan förändring. Andra åtgärder bör således vidtas för att öka antalet kvinnor som mönstrar och genomför militär grundutbildning, t.ex. informations- och värningskampanjer samt förbättring av arbets- och anställningsvillkor.

Utskottet vill ånyo för sin del starkt understryka att fler kvinnor som mönstrar och går igenom värnpliktsutbildning och därefter tar anställning som officerare kommer att leda till att väsentliga kompetens- och kvalitetsförbättringar nås i försvaret. Utskottet förutsätter att de åtgärder som för närvarande vidtas för att öka antalet kvinnor i försvaret kommer att fortsätta. Utskottet har vid sin beredning av frågan noterat att det minskade uttaget av värnpliktiga som tidigare vägts in i bedömningen om könsneutral plikt nu reduceras ytterligare så att det planerade antalet inryckande till grundutbildning kommer att vara följande: 2006 ca 11 100, 2007 ca 5 300 och 2008 ca 8 800 värnpliktiga. Utskottet kan konstatera att det vid en helhetsbedömning inte kan ta ställning i frågan på något annat sätt än tidigare. Att införa en könsneutral totalförsvarsplikt skulle som redovisats ovan medföra flera olägenheter. Nackdelarna överväger enligt utskottet fördelarna.

Mot bakgrund av vad som anförts *avstyrks motionsförslagen*.

Tjänstgöring utomlands

Utskottets förslag i korthet

Utskottet anser att viljan att genomföra internationell fredsfrämjande verksamhet bör vara ett av flera viktiga förhållanden som tillmäts betydelse vid mönstringsprocessen. Utgångspunkten för uttagning och inskrivning till totalförsvarsplikt är dock den som följer av en tillämpning av lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt, nämligen att det är de i varje befattningsgrupp som är bäst lämpade som skall skrivas in för tjänstgöring.

Utskottet avstyrker därför motionsförslaget.

Jämför reservation 2 (m, fp, kd, c).

Motionsförslag

Eskil Erlandsson m.fl. understryker i *flerpartimotion 2005/06:Fö218 (c, m, fp, kd)* att de senaste försvarsbesluten har inneburit stora resursneddragningar. Försvaret står inför nya uppgifter och beredskapskrav. Detta ställer

i sin tur nya krav på rekrytering och tjänstgöring för alla personalkategorier. Den militärtekniska utvecklingen och säkerhetspolitiskt motiverade behov av förband av högre kvalitet påverkar också utformningen av personalförsörjningen. Det är därför nödvändigt att driva en aktiv och konstruktiv personalpolitik för att kunna behålla och nyrekrytera kvalificerad personal av olika kategorier inom försvarets olika delar.

Frivillighet skall vara ett tungt vägande argument då värnpliktiga rekryteras till grundutbildning inom försvaret. Viljan till senare tjänstgöring i utlandsstyrkan skall också vara ett tydligt urvalskriterium. Att endast en av fyra som utbildas kommer till användning i det som numera betecknas som försvarets huvuduppgift innebär ett oacceptabelt slöseri med samhällets resurser.

Riksdagen bör tillkännage för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om viljan till *tjänstgöring utomlands som urvalskriterium* för uttagning till *grundutbildning* (yrkande 8).

Utskottets ställningstagande

I försvarsutskottets betänkande 2004/05:FöU4 Sveriges försvarspolitik 2005–2007 ansåg utskottet att *totalförsvarspikten* skall utgöra grund för personalförsörjningen även i fortsättningen. Totalförsvarspikten utgör nämligen enligt utskottet en viktig förutsättning för att Försvarsmakten skall kunna lösa sina åtaganden. Utskottet framhöll att pliktsystemets främsta fördel är att det gör det möjligt att till Försvarsmakten rekrytera, utbilda och placera skicklig personal med olika bakgrund, kunskaper och erfarenheter. Mönstrings- och rekryteringsförfarandet borde enligt utskottet så långt det är möjligt baseras på frivillighet.

Utskottet anser att *viljan* att genomföra värnpliktig grundutbildning och sedan fortsätta i internationell fredsfrämjande verksamhet bör vara ett av flera viktiga förhållanden som tillmäts *betydelse vid mönstringsprocessen*. Utgångspunkten för uttagning och inskrivning till totalförsvarspikt är dock den som följer av en tillämpning av lagen (1994:1809) om totalförsvarspikt, nämligen att det är de i varje befattningsgrupp som är bäst lämpade som skall skrivas in för tjänstgöring.

Utskottet *avstyrker* därmed *motionsförslaget*.

Yrkesförsvaret

Utskottets förslag i korthet

Utskottet anser att totalförsvarspikten är grunden för personalförsörjningen. Den bör alltså inte ersättas med ett *yrkesförsvaret*.

Utskottet föreslår därför att motionsförslaget avslås.

Motionsförslag

Marietta de Pourbaix-Lundin påpekar i *motion 2005/06:Fö211 (m)* att det senaste försvarsbeslutet i december 2004, med stora neddragningar och en ny inriktning med mer av internationella insatser, innebär att allt färre får göra värnplikten. En årskull flickor och pojkar utgör ca 100 000 individer, men endast omkring 8 000 kommer att göra värnplikten, dvs. 8 %. Begreppet allmän värnplikt är inte längre relevant.

För att locka fler unga män och kvinnor att genomföra den militära utbildningen har dagersättningen höjts. Motionären frågar sig om regeringen smygvägen håller på att införa ett yrkesförsvar.

Motionären anser också att det är dags att på allvar överväga om vi inte borde ha ett yrkesförsvar i stället för en försvarsmakt baserad på allmän värnplikt. Motionären anser dock att en sådan omläggning från ett värnpliktsförsvar till ett yrkesförsvar skall ske helt öppet. Det skall ske som ett resultat av en öppen debatt och ett klart riksdagsbeslut i frågan.

Riksdagen bör enligt motionären tillkännage för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att överväga att *ersätta den allmänna värnplikten* med ett *yrkesförsvar*.

Utskottets ställningstagande

Utskottet har som anförts tidigare uppfattningen att totalförsvarsplikten är grunden för personalförsörjningen. Utskottet kan alltså inte tillstyrka motionens förslag om att ersätta värnplikten med ett *yrkesförsvar*.

Utskottet föreslår därför att *motionsförslaget avslås*.

Samhällstjänst m.m.

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår, med hänvisning till lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt, att motionsyrkandena avslås.

Motionsförslag

Lennart Beijer och Gunilla Wahlén framhåller i *motion 2005/06:Fö226 (v)* att i takt med den militära hotbildens förändring minskar behovet av människor i de militära organisationerna. Detta är ur alla synvinklar en mycket positiv utveckling. Sverige kan nu koncentrera sig på utbildning av soldater i internationell FN-tjänst.

Men samtidigt som de militära hoten har minskat ökar hoten mot ett alltmer el-, tele- och teknikberoende samhälle. Det kan vara nationella och internationella kriminella element eller s.k. terrorgrupper som vill uppnå politiska syften, men det kan också vara naturen själv – stormar, snömas-

sor, översvämningar – som orsakar kaos i samhället. Vårt moderna samhälle är helt enkelt alltför lätt att störa och fås ur funktion. Samhället måste bli mer robust för att möta de hot som finns.

I dag har människor i gemen väldigt små kunskaper om hur samhället fungerar – el- och vattenförsörjning, avloppshantering, säkerhetsarbete av olika slag och sjukvård, räddningstjänst och polis. Alla dessa uppgifter har blivit specialiserade – varje del av samhällets funktioner sköts av specialister med särskild utbildning. Det är hög tid att kunskapen om hur samhället fungerar och vilka risker som finns blir allmän kunskap i folkets breda lager.

Motionärerna föreslår därför att regeringen tillsätter en utredning som dels analyserar vilken beredskap det moderna samhället har för katastrofer och större sabotage, dels hur ett system med *allmän civilförsvarspflicht för kvinnor och män* skulle kunna se ut.

En allmän plikt för kvinnor och män bygger på att det moderna samhället måste förstås av sina medborgare. Vid hot, sabotage eller naturkatastrofer är det viktigt att många människor har kunskap om samhällets funktioner. En allmän plikt handlar om att alla kvinnor och män efter grundutbildning skall genomgå två tre månaders civilförsvarsutbildning. Man skall lära sig sin stads viktiga funktioner, man skall lära sig att överleva och hjälpa andra i olika katastrofsituationer.

En viktig del av den allmänna plikten är att ungdomar förstår olika delar av samhället och lär känna varandra. För invandrande ungdomar blir plikthjälpstudien en viktig del i integrationen. Den allmänna plikten är en förutsättning för ett robustare samhälle, som tål överraskande påfrestande, men också en nödvändig metod för att skapa en gemensam samhällsidentitet. Ungdomar från olika klasser och sociala grupper och inrikes och utrikes födda får lära känna varandra, vilket i sig skapar ett starkare, robustare samhälle. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Birgitta Carlsson och Margareta Andersson menar i *motion 2005/06:Fö235 (c)* att samhällets gemensamma resurser måste användas på ett effektivt sätt så att de kommer alla medborgare till del. Vi har en stor uppgift i att se till att alla människor som behöver vård och omsorg i livets olika skeenden verkligen får detta. Om samhällstjänst inom vårdsektorn infördes skulle de äldre kunna få komma ut alla dagar under hela året. Samhällstjänst inom äldreomsorgen skulle också bygga broar mellan olika generationer.

Barn och ungdomar måste få en undervisning i skolan som ger bred kunskap och kompetens, alltså en god förberedelse inför vuxenlivet. Mycket som behöver göras under en skoldag skulle kunna utföras av ungdomar som gör sin samhällstjänst: de kan vara rastvakter och där arbeta med att alla skall få vara med i olika aktiviteter, alltså förhindra mobbning, de kan vara ett stöd för elever som kan vara oroliga eller hjälpa till med läxor efter skolan. Många invandrande ungdomar skulle också kunna slusas in på ett bättre sätt i samhället med hjälp av goda föredömen i skolan.

Det finns signaler som säger att alltfler av de unga som skall ta över inte utbildar sig i tillräcklig omfattning inom vård, omsorg eller skola. Något måste göras så att alltfler ungdomar stimuleras till att arbeta med människor, såväl i skolan som inom vårdsektorn. Det är positiva yrkesområden som behöver marknadsföras på ett tydligare sätt.

I samhällstjänstgöringen bör också viss sjukvårdsutbildning som ”första hjälpen” ingå. Det är viktigt att denna grundkunskap finns hos alla ungdomar. Det finns många tillfällen då denna kunskap är till stor nytta.

I takt med att den allmänna värnplikten inom det militära försvaret minskar alltmer borde det finnas en möjlighet att införa en ny typ av samhällstjänst i vårt land, en samhällstjänst inom gymnasieskolans ram, där såväl unga kvinnor som unga män ges möjligheter att välja att antingen tjänstgöra i militär eller civil tjänst inom t.ex. vård, omsorg eller skola. För de elever som är skoltrötta skulle det kunna vara ett bra avbrott i studierna. Samhällstjänsten skulle kunna avtjänas under valfri period mellan 16 och 21 år.

Detta förslag skall ses som ett led i att öppna för ett nytt synsätt, ge ungdomar en möjlighet att pröva något nytt. Det kan ge dem inspiration inför ett yrkesval och det kan skapa förståelse och delaktighet i de uppgifter som måste göras för att samhället skall fungera på ett tillfredsställande sätt. Dessutom skulle det ha ännu en god effekt, nämligen att ungdomsarbetslösheten skulle minska.

Motionärerna föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om *samhällstjänst inom gymnasieskolans ram*.

Tuve Skånberg och Mikael Oscarsson framhåller i *motion 2005/06:Fö239 (kd)* att det ofta inte krävs särskilt stora kunskaper att rädda människoliv vid en olycka, t.ex. en bilolycka. Det kan räcka med att kunna lägga ett enklare förband, som ett tryckförband, och kunna det elementära i att upprätthålla livsfunktionerna, som andning och hjärtverksamhet. I dag utbildas värnpliktiga endast till att kunna stoppa blödning och upprätthålla andning. Om alla landets värnpliktiga fick utbildning i hjärt-lungräddning skulle det innebära att det civila samhället varje år fick ett tillskott på 10 000–15 000 utbildade hjärt-lungräddare, med färska och aktuella kunskaper och färdigheter. På sikt skulle detta få stora positiva effekter för samhället och förbättra möjligheterna att rädda liv vid olyckor och katastrofer. Allmänhetens beredskap, attityd och allmänbildning skulle väsentligt förhöjas. I dag leder inte sällan drunkningsolyckor och elchocker i onödan till dödsfall, därför att åskådare förblir passiva. Att *utbilda de värnpliktiga i hjärt-lungräddning* skulle även innebära en statushöjning för värnpliktsutbildningen och ytterligare höja de värnpliktigas motivation.

Annelie Enochson menar i *motion 2005/06:Fö243 (kd)* att det svenska samhället lider brist på tid för vanlig medmänsklighet. Våra äldre blir alltmer isolerade och ingen hinner med att prata med dem eller lyssna in deras syn på saker och ting. Många av våra barn önskar inget högre än att för-

äldrarna eller förskolefröken skall lyssna just på deras historia. Ungdomar behöver få mera tid för att reflektera över vad som är livets mening och vad som är viktigt i tillvaron.

Den allmänna värnplikten omfattar i dag drygt 15 % av en åldersklass av unga män och kvinnor. En åldersklass är ca 107 000 män och kvinnor. Förra året togs 37 % av männen ut till värnpliktstjänstgöring medan 1 % fick fullgöra civilplikt. För kvinnorna är värnplikten frivillig. Cirka 2 % mönstrade och 1 % togs ut till militärtjänst. De flesta gör värnplikten frivilligt, och många får inte ens göra den på grund av bristande ekonomi inom Försvarsmakten. En utveckling av värnpliktssystemet är på sin plats.

En möjlighet borde finnas att komplettera den allmänna värnplikten med ett *solidaritetsår*, att välja att använda tiden mellan gymnasiet och yrkesliv eller universitet för att hjälpa samhället med alla de extra händer som behövs till vård, skola och omsorg. Med ett solidaritetsår skulle ingen gammal människa behöva se sommaren genom fönstret. Hemtjänsten skulle få fler händer till det allra nödvändigaste. Läxhjälpen på skolan skulle bli en självklarhet. Och en extra storebror eller storsyster skulle alltid finnas på dagis. Ett solidaritetsår handlar om extra hjälp och medmänsklighet och inte ersättande av befintlig personal. Detta skulle också kunna ge våra ungdomar ovärderlig erfarenhet och kunskap inför vuxenlivet.

Motionären föreslår att riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa möjligheten att välja ett *solidaritetsår* i stället för värnplikt.

Johnny Gylling påpekar i *motion 2005/06:Fö251 (kd)* att av totalt ca 120 000 i en årskull kallas endast 7 000–8 000 ungdomar till värnplikt. Att så få som endast 6–7 % av en årskull kallas in för att göra sig redo att tjäna landet när en eventuell konflikt uppstår är inte bra. Det riskerar att underminera den känsla av ansvar och plikt som är nödvändig i olika former av kriser såsom krig och konflikter. Att på något sätt uppmuntra ungdomar att känna ett ansvar för sitt lands säkerhet, även för dem som inte kallas in till värnplikt, vore eftersträvansvärt.

Det vore bra för många ungdomar att göra någon form av samhälllig nytta efter gymnasietiden. Dessa nyttor skulle kunna utföras i såväl privat som offentlig och ideell sektor.

Att införa ett system med *någon form av frivillig samhällstjänst* skulle ha flera fördelar. Många ungdomar känner sig villrådigas inför framtiden när de slutat gymnasiet. Att få arbeta i samhällets tjänst under några månader skulle ge tid för reflektion och eftertanke om framtiden. Att få göra något slags uppehåll från studier och känna på arbetslivet kan vara utvecklande för många och ge nya perspektiv på livet. Samtidigt är det många ungdomar som långt innan de gått ut gymnasiet är väldigt säkra på vad de vill med framtiden.

Att få göra samhällstjänst skulle också ge ett mått av ansvarskänsla för landets säkerhet. Att sysslan utförs för att skydda Sverige vid kris och inte bara för egen vinnings skull bidrar till att skapa den känslan. Det finns

många som egentligen vill göra värnplikt men som aldrig får chansen på grund av för få uttagna. För dem skulle detta kunna bli en "andra" chans som ett slags alternativ till värnplikt.

Ekonomiska förutsättningar och frågan om vem som skall betala är av naturliga skäl intressant. Någon form av ersättning bör utgå till den som genomgår samhällstjänst. Pengar till detta borde kunna tas från arbetsmarknadspolitiska åtgärder i kombination med att företagen står för en del av kostnaden.

Argumenten för införandet av en *frivillig samhällstjänst* som alternativ till värnplikt är många. Den kan dels skapa en ansvarskänsla för rikets säkerhet, dels vara ett alternativ för ungdomar som inte riktigt tänkt färdigt över framtiden och för dem som med besvikelse fått ta emot beskedet att de inte kallats till militär tjänstgöring. Men den kan också vara ett sätt för många ungdomar att få in en fot på arbetsmarknaden och för samhället att få efterfrågade sysslor att bli utförda. Skulle ett system med frivillig samhällstjänst införas är det naturligtvis behäftat med en rad frågeställningar som måste utredas och besvaras. Därför vill motionären att riksdagen uppdrar åt regeringen att tillsätta en *utredning* som kan belysa frågan och komma fram till svar på de frågor som finns. Förutsättningen skall vara att den som deltar i samhällstjänst skall ha liknande förmåner som den som utför militär tjänstgöring.

Utskottets ställningstagande

I flera motioner föreslås *alternativ till eller tillägg till värnplikten* i form av samhällstjänst och solidaritetsår m.m. Utskottet har tidigare behandlat liknande motioner. I försvarsutskottets betänkande 2004/05:FöU4 Sveriges försvarspolitik 2005–2007 erinrade utskottet om att lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt inskränker den grundlagsfästa rätten till rörelsefrihet. En begränsning av denna rätt får inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med begränsningen, alltså i detta fall syftet med totalförsvarsplikten. Utskottet kunde då inte se att motionärernas förslag om alternativ eller tillägg till värnplikten gick att förena med detta övergripande krav.

Utskottet gör nu ingen annan bedömning än tidigare när det gäller dessa frågor varför *motionsyrkandena bör avslås*.

Värnpliktsvägran

Utskottets förslag i korthet

Utskottet pekar på att det är viktigt att totalförsvarsplikten är omgärdad av sådana bestämmelser att personalförsörjningen fungerar även i en försämring av omvärldsläget.

Utskottet föreslår att motionsförslaget avslås.

Jämför särskilt yttrande (fp).

Motionsförslag

Tasso Stafilidis framhåller i *motion 2005/06:Fö253 (v)* att han i motionen behandlar sin syn på att värnpliktsvägrare döms till fängelse, inte sin inställning till det militära försvaret. Vad gäller det militära försvaret skulle motionären önska en helt annan ordning utan ett militärt försvar.

Sverige har en allmän värnplikt som innebär att alla unga män som blir inkallade måste stå till försvarets tjänst. Trots att det i dag enbart är ett fåtal personer som blir inkallade för värnpliktstjänstgöring är det straffbart att vägra värnplikt. Detta skall ses i ett sammanhang då en majoritet av dem som frivilligt vill genomföra värnplikten nekas detta.

Enligt motionärens mening är detta ett synsätt som hör till svunna tider. Ingen skall tvingas tjänstgöra inom försvaret mot sin vilja. Det handlar då inte om att Sverige skall ha en yrkesarmé utan om att faktiskt anpassa systemet så att det finns en möjlighet för dem som vill att avstå tjänstgöringen. Detta skulle enkelt kunna genomföras med att Försvarsmakten skulle pröva skälen till detta och därigenom kunna befria den värnpliktige från tjänstgöringen. Skulle det sedan visa sig att Sverige någon gång i framtiden har behov av fler värnpliktiga och det skulle finnas ett stort behov av dem skulle man åter kunna ändra ordningen. Så länge det inte råder brist på frivilliga värnpliktiga ser motionären ingen risk att Sverige skulle få en yrkesarmé och så länge det inte föreligger en sådan risk finns ingen anledning att kränka den enskildes önskan att slippa värnpliktstjänstgöringen. Regeringen bör därför återkomma med förslag till *lagstiftning som befriar värnpliktsvägrare från fängelsestraff*.

Utskottets ställningstagande

I svar på frågor i riksdagen om straffbestämmelser för värnpliktiga har försvarsministern bl.a. svarat:

I den försvarspolitiska inriktningen som beslutades av riksdagen i december 2004 understryks vikten av att man i större utsträckning tar hänsyn till den enskildes motivation till att göra värnplikt. Totalförsvarets pliktverk är den myndighet som ansvarar för bemanningen av värnpliktiga till Försvarsmakten. Det är angeläget att myndigheten utformar instrument där den enskildes motivation tillmäts större betydelse än tidigare.

Förvarsministern har vidare svarat att det finns skäl att vara försiktig med förändringar av totalförsvarsplikten och därför i dag inte ser några skäl att föreslå riksdagen att besluta om några förändringar av straffbestämmelserna i lagen om totalförsvarsplikt.

Utskottet gör för närvarande ingen annan bedömning än försvarsministern i denna fråga. Utskottet vill för sin del särskilt peka på att det är viktigt att totalförsvarsplikten är omgärdad av sådana bestämmelser att personalförsörjningen fungerar även i en försämring av omvärldsläget.

Mot bakgrund av utskottets uppfattning föreslås att *motionsförslaget avslås*.

Mönstring av ungdomar med invandrabakgrund

Utskottets förslag i korthet

Utskottet utgår från att det görs fortsatta ansträngningar för att ungdomar med invandrabakgrund ges samma förutsättningar att skrivas in till värnplikt som ungdomar med svensk bakgrund.

Utskottet avstyrker motionsförslaget.

Motionsförslag

Lars Ohly m.fl. menar i *partimotion 2005/06:Sf336 (v)* att för att försvaret skall ha en folklig förankring krävs att alla samhällsgrupper skall vara representerade. Därför vill Vänsterpartiet ha allmän värnplikt för kvinnor och män. Det är viktigt att mönstringen inte utestänger någon på grund av etnisk bakgrund, kön, klasstillhörighet eller sexuell läggning. Inskrivningsprovet efterfrågar inte etnisk bakgrund trots att tre delprov testar verbal förmåga. Pliktverket har efter Vänsterpartiets påtryckningar gett Försvarshögskolan i uppdrag att utveckla inskrivningsprovet samt kartlägga resultaten för mönstrande med olika etnisk och kulturell bakgrund. Det är nu viktigt att den undersökning som genomförs följs upp och åtgärderna för att se över mönstringsprocessen och befattningskraven genomförs i syfte att förbättra möjligheter för *ungdomar med invandrabakgrund* att mönstra och *skrivas in* för tjänstgöring med värnplikt. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna (*yrkande 54*).

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser, liksom regeringen framhåller i budgetpropositionen för 2006, att det när det gäller verksamheten i försvaret är viktigt att kunna ge alla oavsett kön, sexuell läggning eller etnisk tillhörighet samma möjligheter. Detta förutsätter att exempelvis personer med invandrabakgrund inte exkluderas.

Utskottet delar motionärernas strävan att skapa en etnisk och kulturell mångfald bland de värnpliktiga. Utskottet utgår också från att det görs fortsatta ansträngningar för att *ungdomar med invandrarbakgrund* ges samma förutsättningar att skrivas in till värnplikt som ungdomar med svensk bakgrund. Utskottet kommer även fortsättningsvis att följa frågan. Något särskilt uttalande från riksdagens sida till regeringen behövs inte nu. Motionen behöver därför *inte bifallas*.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Kvinnlig plikt, punkt 1 (v) av Berit Jóhannesson (v).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen motion 2005/06:Fö245 av Berit Jóhannesson m.fl. (v) yrkande 1 och avslår motion 2005/06:Fö213 av Anders Bengtsson och Hillevi Larsson (båda s).

Ställningstagande

Kvinnorna behövs inom Försvarsmakten. Man kan inte utesluta halva befolkningen om man menar allvar med folkförankring och därmed trovärdighet. För att på allvar göra Försvarsmakten jämställd är en viktig åtgärd att utöka totalförsvarsplikten till att även gälla kvinnor. Kvinnor kan i dag göra sin plikt på frivillig väg.

I dag är mindre än 5 % av officerarna kvinnor och mindre än 10 % av de värnpliktiga kvinnor. Det skulle med dagens utveckling ta åtskilliga tiotals år att få en numerärt jämställd Försvarsmakt om dagens regler och rutiner skulle gälla. En könsneutral mönstring och pliktutbildning skulle medföra en väsentligt bredare rekryteringsbas, ge en jämnare könsfördelning och leda till kvalitetsförbättringar inom Försvarsmakten.

Att avstå från att införa en könsneutral plikt kan i förlängningen i stället få som resultat minskad effektivitet, rekryteringsproblem och legitimitetsproblem. Man skulle också bryta en gammal norm och få en bättre rekryteringsmöjlighet av kvinnor för de framtida officersutbildningarna. Ingen ifrågasätter i dag kvinnors kompetens eller behovet av kvinnor inom Försvarsmakten. I stället kan man konstatera att alla vill uppnå en jämn könsfördelning. Men det finns ett motstånd mot att införa en könsneutral plikt.

I ett omstrukturerat försvar med större internationellt engagemang blir det än viktigare att ta ut rätt person till rätt plats. Med en bredare bas av både kvinnor och män kommer det att bli lättare att få rätt kompetens på rätt plats även i en situation med lågt uttag som i dagens läge.

I dagens mönstring och uttag väger motivationen allt tyngre. De argument som framförts om legitimitetsproblem faller därmed. Därför är det ett rätt och riktigt steg att förändra totalförsvarsplikten till en *könsneutral plikt*.

Riksdagen bör tillkänna för regeringen som sin mening att motion 2005/06:Fö245 av Berit Jóhannesson m.fl. (v) yrkande 1 bifalles.

2. Tjänstgöring utomlands, punkt 2 (m, fp, kd, c)

av Eskil Erlandsson (c), Ola Sundell (m), Allan Widman (fp), Erling Wälivaara (kd), Rolf Gunnarsson (m), Heli Berg (fp) och Karin Enström (m).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen motion 2005/06:Fö218 av Eskil Erlandsson m.fl. (c, m, fp, kd) yrkande 8.

Ställningstagande

De senaste försvarsbesluten har inneburit stora resursneddragningar. Försvaret står inför nya uppgifter och beredskapskrav. Detta ställer i sin tur nya krav på rekrytering och tjänstgöring för alla personalkategorier. Den militärtekniska utvecklingen och säkerhetspolitiskt motiverade behov av förband av högre kvalitet påverkar också utformningen av personalförsörjningen. Det är därför nödvändigt att driva en aktiv och konstruktiv personalpolitik för att kunna behålla och nyrekrytera kvalificerad personal av olika kategorier inom försvarets olika delar.

Frivillighet skall vara ett tungt vägande argument då värnpliktiga rekryteras till grundutbildning inom försvaret. Viljan till senare tjänstgöring i utlandsstyrkan skall också vara ett tydligt urvalskriterium. Vid antagning till den tredje terminen skall detta utgöra en förutsättning för att bli uttagen och anställd. Att endast en av fyra som utbildas kommer till användning i det som numera betecknas som försvarets huvuduppgift innebär ett oacceptabelt slöseri med samhällets resurser.

Riksdagen bör tillkänna för regeringen som sin mening vad i motion 2005/06:Fö218 av Eskil Erlandsson m.fl. (c, m, fp, kd) yrkande 8 anförs om viljan till *tjänstgöring utomlands som urvalskriterium* för uttagning till *grundutbildning*.

Särskilt yttrande

Utskottets beredning av ärendet har föranlett följande särskilda yttrande. I rubriken anges inom parantes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

Värnpliktsvägran, punkt 5 (fp)

Allan Widman (fp) och Heli Berg (fp) anför:

Tasso Stafilidis föreslår att riksdagen ger regeringen till känna att den skall återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att s.k. värnpliktsvägrare inte skall kunna dömas till fängelsestraff.

I likhet med Tasso Stafilidis anser Folkpartiet liberalerna att det är stötande att unga män riskerar fängelse när de uteblir från eller avviker från tjänstgöring. Det finns tillräckligt med frivilliga för det allt mindre utbildningsbehovet, och Försvarsmakten har inget intresse av att satsa tid och pengar på att utbilda soldater som inte vill medverka vare sig i utbildning eller senare tjänst.

Tasso Stafilidis förslag är emellertid onödigt begränsande. Det är inte bara frihetsberövande som behöver uteslutas utan även övriga straffrättsliga påföljder. Därtill bör pliktsystemet i sin helhet ersättas med ett nytt personalförsörjningssystem grundat på frivillighet och kompetens.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden hösten 2005

2005/06:Fö211 av Marietta de Pourbaix-Lundin (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att överväga att ersätta den allmänna värnplikten med ett yrkesförsvar.

2005/06:Fö213 av Anders Bengtsson och Hillevi Larsson (båda s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att värnplikten bör utvidgas till att även omfatta kvinnor.

2005/06:Fö218 av Eskil Erlandsson m.fl. (c, m, fp, kd):

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om viljan till tjänstgöring utomlands som urvalskriterium för uttagning till grundutbildning.

2005/06:Fö226 av Lennart Beijer och Gunilla Wahlén (båda v):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att skapa en allmän civiltjänstplikt för kvinnor och män.

2005/06:Fö235 av Birgitta Carlsson och Margareta Andersson (båda c):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om samhällstjänst inom gymnasieskolans ram.

2005/06:Fö239 av Tuve Skånberg och Mikael Oscarsson (båda kd):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att alla värnpliktiga skall få utbildning i hjärt- och lungräddning under grundutbildningen.

2005/06:Fö243 av Annelie Enochson (kd):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa möjligheten att välja ett solidaritetsår i stället för värnplikt.

2005/06:Fö245 av Berit Jóhannesson m.fl. (v):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa en könsneutral allmän värnplikt.

2005/06:Fö251 av Johnny Gylling (kd):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att tillsätta en utredning som ser över möjligheten att införa ett system med frivillig samhällstjänst på en arbetsplats under viss tid.

2005/06:Fö253 av Tasso Stafilidis (v):

Riksdagen begär att regeringen skall lägga fram förslag till lagstiftning som befriar värnpliktsvägrare från fängelsestraff.

2005/06:Sf336 av Lars Ohly m.fl. (v):

54. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att se över mönstringsprocessen och befattningskraven i syfte att förbättra möjligheter för ungdomar med invandrarbakgrund att mönstra och skrivas in för tjänstgöring med värnplikt.